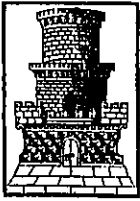

זה השער לה' צדיקים יבואו בו (ההלים ק"ח, כ)

(Kol bo. 1996)

ספר

כל בו

בו
במה ליכי ונעזרתי ויעלוז לבי
(ומשירי אהורנו (שם כה, ז)

כל
אורחות ה' חסד ואמת לנוצרי
בריתו ועידותיו (שם כה, י)

דדא ביה כולא ביה

הספר כשמו כן הוא אוצר מלא כל בו סגולות מלכים. מאן מלכי רבנן, ליקומי דינים ומנהגים קדמונים וראשונים ביאורי תפילות ליקומי מדרשים גידרים, ופירושים על התורה וחידישי תורה נפלאים לא יחסר כל בו. נוסחאות וגירסאות בדברי הראשונים והקדמונים נוסחי תפילות תקנות חרמים וגזירות הקדמונים, רמזי תורה גמטריות ודברי קבלה מדורי דורות. מגדל עוז שם ה' בו ירוץ צדיק ונשגב (משלי יח, י) בספר כל בו אוסף וליקוטים של אלפי אבנים יקרות מפז ומפנינים של כל שימות ופסקים ומנהגים ודברים נשגבים של צדיקים חכמים ונבונים רחבי לב ודעת. אין לשאר גודל חשיבות הספר אשר מרוב חביבותו היה נפוץ מאוד בכל קהלות ישראל. כל הפוסקים הראשונים והאחרונים שותים בצמאון ממי מעיינו הזכים. ספר כל בו הוא המקור היחיד של הרבה פסקים ומנהגים ואילולא שנשמרו באוצרו ובמגדלו היו נאבדים ולא משתכחין, טוב עיני הוא יבורך (משלי כב, ט).

חלק א

הספר היקר הזה נדפס לראשונה בנאפולי בשנת ר"ץ לפ"ק, ואח"כ נדפס הרבה פעמים. ועתה נדפס מחדש באותיות מאירות עינים בפיוסוק מלא ובקיטוע לקטעים בתיקון כל השגיאות והטעויות מדפוסים הקודמים. בתוספת מראה מקומות לתנ"ך. ומפתחות מפורטים לסימנים שבספר ולתנ"ך.

שנת "אוצר ומינדל לא יחסר כל בו" לפ"ק

פעיה"ק ירושלים תובב"א

תשנ"ז

ספר כל בו - חלק א
בפנת המצב והמסואר
מכון יאן יעמל

קצת מהגותי קצת אוצרי או אחר
תפילת ובקיות שוכר

סימן סה

סדר עשרת ימי תשובה.

ונהגו לומר מר"ה ועד יום הכיפור זכרנו באבות, ומי כמנון בגבורות, וכתוב לחיים בהודאה, בספר חיים בשים שלום, וגריסין בפ"ק דברכות כל השנה כולה מתפלל אדם האל הקדוש ומלך אוהב צדקה ומשפט חוץ מימים שבין ר"ה ליום הכיפורים שמתפללין המלך הקדוש והמלך המשפט, ואמר רבינו האי ז"ל אם טעה בהמלך המשפט, או בהמלך הקדוש אם לא סיים התפלה שפיר דמי שיחזור ואם סיים כיון שאמרו שצריך לחזור יחזור כיון שטעה במטבע שטבעו חכמים, וכן נראה ונאות לעשות, וכבר כתבנו כל הדעות בהלכות תפלה.

ואמר רב עמרם ז"ל בעשרת ימים שבין ר"ה ליום הכיפורים משכימין בכל יום בבתי כנסיות קודם עלות השחר ומבקשים רחמים ומתחיל ש"צ תהלה לדוד ואח"כ אומר קדיש ומתחיל תחנונים ולאחר שמסיים אומר ואנחנו לא נדע וכו', ואומר קדיש, כשמשכימין לומר סליחות בעשרת ימי תשובה ובאו אנשים והשלימו מנין טרם יאיר היום, יאמר החזן ג' פסוקים או קצת מן הסליחה אחרי שבאו המנין כדי לומר עליהם קדיש ויש מקומות שנהגו לפתוח דלתות הדביר אבל לא הארון כי אם ביום ספר, וגם יש מקומות שאומר תחינה בלילה הראשונה, **וגם** יש מקומות שנהגו שמי שמתפלל באשמורת יתפלל אמש ערבית וגם מתפלל בבוקר בשחרית, ויש מנהג בכמה מקומות שמשכימים מר"ח אלול עד יום הכיפור ומתפללים סליחות ותחנונים כנגד מ' ימים שעמד משה לקבל עשרת דברות אחרונות וביום הכיפור אמר לו סלחתי כדברך וירד, ונהגו בכל מקומות ישראל לתקוע שופר ביום ר"ח אלול ויש למנהג הזה סמך במדרש וכן כתוב במקצת אגדות,

בר"ח אלול עלה משה להר לקבל לוחות שניות והעבירו שופר בכל המחנה שהרי משה עלה להר שלא יתעו עוד בע"ז והקב"ה נתעלה באותה תרועה ובאותו שופר שנאמר (מל"ט מ, ו) עלה אלהים בתרועה ה' בקול שופר, וכן התקינו חכמים ז"ל שיתקעו בשופר בר"ח אלול בכל שנה ושנה ונהגו לומר אחר תפלת יוצר ומנחה אבינו מלכנו ואפילו בשבת, וכתב רב האי גאון ז"ל להתענות בב' ימים של ראש השנה כך אנו רואין יפה שלא להתענות שכך אמרו פרנסי הדור הראשון לישראל בר"ה אכלו משמנים ושתו ממתקים שעשרת ימים אלו ימי תשובה מקרו ימי צום לא מקרו אלא להתפלל ולהתחנן ולהתענות ולעמוד בתחנונים ולחזור בתשובה, ובירושלמי כמסכת תענית בכל מתענים חוץ משבתות וימים טובים וחולו של מועד וחנוכה ופורים, ואומר הר"ם שגאון אחד אמר לו הלאי שיהיו מתענין בב' ימים של ראש השנה, אבל הוא כתב בתשובה אחרת האוכל לשם שמים תבא עליו ברכה וכן המתענה לשם שמים תבא עליו ברכה כדי שלא יבאו לידי קלות ראש מרוב אכילה ושחיה יתברך באלהי אמן, והוא היה רגיל להתענות בהן ובשבת שבעשרת ימי תשובה לא היה מתענה, ונהגו לחזור אחר ש"צ ראוי והגון ורצוי לרוב אחיו בתפלות ימים אלו והטעם לפי שמוציא את הרבים ידי חובתן אם ירצו ולפיכך הדין נותן שיהיו מחזירים אחר איש שלם ובעל מדות הגונות וטובות ורצוי את הרבים כי אפילו בשאר ימות השנה כשמעמידים חזן על הציבור להתפלל עליהם צריך שיעמידוהו ראוי והגון כי התפלה נקראת עבודה כמו שדרשו גבי דניאל תפלות כנגד תמידין תקנום על כן צריך שיתן האדם אל לבו כשהוא מתפלל

כנגד מי הוא מתפלל בו ולרוב מעלות התפלה להקב"ה אלא ד' אמות במדרש עיר קטנה ואנ"ט, עיר קטנה זו ואנשים בה מעט זו צב גדול זה הקב"ה ומצא ו ומלט הוא את העיר וכשם שמחשבה פוג כשאינה מחשבה ראויה וכשם שחוץ לזמנו וחר חוץ למקומו הראוי לתפלה, וכשם שנבחר לוי לעבודה לפי ש להקב"ה כך יש להעני שמים ודבוק בדרכי ה על הצבור שהתפלה ב אמרו שראוי למנות וביתו ריקן ופירוש מא' כלומר שהוא צדיק, ו שלא יהיו בו ובבניו הנלוים עליו בעלי עבי ריקן מעבירות, וכש הכהנים ה' שנים בו שיעבדו כמו שדרשו ועשרים שנה וכתוב צריך שירגיל עצמו וקריאת התורה זמן נ להיות ש"צ כדי שיהו אמרו ז"ל לעולם יסדי יתפלל, ומהם פסקו אלא בתפלות של ר"ח פרקים אבל בשאר יו וכמה הוא פרקים מש יודע בעצמו שהוא להשמר אפילו משגגה בעבודת השם בדברי בין ישראל לאביה לדקדק שיהיה בשניו עבודה מבן כ"ח שנו

ב. טור בשם מנהג אשכנז ועל סמך מדרש רבי תנחומא ופירוש אמור אומ כח ולקחתם לכם ביום הראשון ויקראו ב. מן וכו' והנהגות מיימנות ריש הלכות ראש השנה מפסיקתא דרב כהנא פסקתא בה ומירושתמי מענית פ"ב סוף הלכה יב:

ד כ"ז היום. יאפילו ערביה, שהמחמיל במנחה אומרים לו גמור (מעגלי דק"ה ר. א.) ונראה לי דמטעם זה הוא קודם לאל ולמנהל וליאר צייט, ויש קצת ראייה לזה מנהג שכתבתי בס' סימון קע"ד פ"ק [ח ע"ט, דאפילו איכא דעדיף מיינה הוא קודם, ע"ט. ועיין סימן נ"ג סעיף כ': ל ה' ג' הנהגים וכו'.

ביום ראשון של סליחות נהגו רוב הקהל להטענות (טור עמוד שכ מעגלי דק"ה סוף סליחות ליום ראשון קט"ו ב): **ה** ערב ראש השנה. אפילו חינוקות מתענין (ש"ס מהרי"ל סימן ג') [לג]. כתב הרב צ"י [עמוד שאל ד"ה ויכא], אע"ג דאימא במדרש [תנחומא פרשת אמור אומ כח] דבערב ראש השנה הגדולים מתענינים, נהגו כלם להטענות, משום דבערב של ערב הוואה לעשות עמנו גדול עושה, כדאימא פרק קמח דתענית [י, ב], עכ"ל. והוא בעמנו לא פסק כן ריש סימן תקע"ה, ע"ט. הו"ל נראה דבשאלת התם מתענה על צרת הצבור, אמרינן לא חשיבא אה למצני רחמיים עליהם, וכמו שכתוב ריש סימן תקע"ט, מה שאין כן כאן [לדלל אחד מתענה על עונותיו, דהא יש מתענים יותר מזה, אס כן ליכא יוהרא. ומה שמתענים בזה היום דוקא, היינו משום דהוא יום רגון כדמצינו במדרש שהגדולים מתענים כעבור לעיל. ואע"ג דהעשרה ימים הם ימי רגון יותר, דאפילו הבינונים מתענים, וואס אהו מחזיקים עצמנו לגדולים קל וחומר לבינונים, מכל מקום אין יכולין לעמוד בזה להטענות כולם, וגם מתענים [עכ"פ] יום גדליה א"כ כיון שהטענו ערב ראש השנה אין לורך, עיין מה שכתבתי בס' סימן תקע"ו [פ"ק ב]. כתוב בשל"ה [מסכת ראש השנה עמוד הדין פה נר מנה ד"ה בכלל], השליח ציבור והתוקע צריכים להפריש עצמם ג' ימים קודם מכל דבר המצוי לידיו טומאה, וילמדו הכוונות מהמחשבות והמקיעות, והוא מהזכר [ויקרא יב, ט]:

ולדגו אמ"כ כו'. ועיין מה שכתבתי על זה בסיומן ו' [פ"ק ה] שאין צריך לדגו אחר כך, ועל כרחך לומר כן, דאם לא כן לא ימצא שום שליח ציבור שיאמר אומה אחר הקלימות, דהא על כל אדם מוטל לבדך קודם הקלימות: (ג) מורוצה דקדח. כתב בספר חסידים סימן (תשי"ח) [תקט"ג] דכל מוצה שאדם רגיל לעשותה ואינו עושה אותה נענש על זה. משום הכי נוהגים להדר להפלת הפילות שהוא רגיל בהן רק שלא יתפלל בחזקה. וכמו צדיקים הנזכר סוף פשוט מהר"י וי"ל [אומ מ] אס אחד אכל צר מינן וליכא דעדיף מיינה מותר להפלת. בכתוב [לכזו] [סעיף 6] מי שמחננה [א] ימים רצופים מן מוצאי שבת, ויכול להבדיל עד יום ד', יש לו לשמוע הבדלה ממי שמבדיל במוצאי שבת, אע"פ שהוא לא יטעוהו ולי נראה אפילו מי שמחננה שני ימים רצופים יעשה כן, ד' דמוטע לקיים המנוחה בזמנה הראוי, והטעימה אינה מעכבת:

ו היותו גדול בצורה ובמעשים שאפשר למנוח [א] שיתפלל סליחות וימים נוראים [ב] ושיהא בן שלשים שנה [ט"ז ב] גם שיהא נשוי [ט"ח י] מיהו כל ישראל כשרים הם [י] רק שיהיה (ג) מורוצה לקהל [י"א] אכל אס ממפלל בחזקה אין עונין אחריו אמנ [י"ב] וכן צריך שיצוה כל אדם בתפלתו ואס יהיה לו שונא ומכין שלא להויתרו גם אחריו אינם יוצאים בתפלתו [י"ג] ויש מקומות נוהגים שהמתפלל סליחות מחפלו ז [י"ד] כל היום:

ז י"ח [ב"א] [כ"ה] ג' הנהגים להטענות **ה** ערב ראש השנה: הגה [כ"ב] [ה] והמדקדקים נהגו שכל אחד מהטענה עשרה ימים [י] וכן נכון לעשות [כ"ג] [כ"ד] וכל אלו הטענות לשמוע הבדלה ממי שמבדיל במוצאי שבת, אע"פ שהוא לא יטעוהו ולי נראה אפילו מי שמחננה שני ימים רצופים יעשה כן, ד' דמוטע לקיים המנוחה בזמנה הראוי, והטעימה אינה מעכבת:

ציונים דרמ"א

- (א) שם:
- (ב) דברי עצמו:
- (ג) הגהות מהגנים ישנים [ל"א טירמא מנהג ראש השנה אומ קג]:
- (ד) כל בו [פס]:
- (ה) מרדכי סוף פרק קמא דראש השנה [סוף ימו משנ] וריש יומא:
- (ו) דברי עצמו:
- (ז) מהרי"ל הלכות ימים ונראים עמוד רס"ד:

ביאור הגר"א

[יג] שיתפס. כמו בתעניות: [יד] ושיהא בן. חולין כ"ד ב', ושם א' בלויים לעבודה, וימים אלו דוגמת עבודת הלויים כידוע שהם ימי הדין: [טז] גם. יומא ב' א'. והטעם, משום פח בסלו, וכמוהו ל"ז ב': [טז] פירו. תענית ט"ז א' ויהבו ביה רבנן כו', משמע שאף בימיהם לא היו נמצאים בכל. ושם ב', לא מיעט אלא אח שאינו הגון: [יז] רק שיהיה. ברכות נ"ה א', תרומות פרק א' [פשה א]: [יח] אכל אס. בבא קמא צ"ד [ע"א]. ואסור להסכים על הניאמן: [יט] ויש מקומות. ירושלמי מגילה סוף פרק ב' מי שהתחיל במצוה כו', והביאו תוספות בחולין כ"ט א' ד"ה ומירק כו': [כ] כל היום. ברכות מ"ב ב': [כא] [סעיף 6] הנהגים כו'. ירושלמי פרק ב' דתענית סוף הלכה ב' [יב] ופרק וי' דנדרים [הלכה א] רבי יונתן ציים כל ערובת ריש שחא: [כב] [מהו והמדקדקים. פסיקתא דרב כהנא פסיקא כח: בילקוט שמתנין פרשת אמור רמז תרנ"א על פסוק ויקרא כג. מ] ולקחתם לכם ביום הראשון, והלא תמשה עשר הוא ואח אומר ביום הראשון, רבי ישבב ורבי יהושע דסבנין אומרים בשם רבי לוי משל למרית שיהיה חייבת ליפס למלך והלך המלך לגבוה, בתוך עשרה מילין יצאו גדולי המדינה וקלטו אותו והתירו להם שליש מרמוסיא שלהם, חזרו ויצאו פטרובולין וקלטו אותו והתירו להם שליש אחר מרמוסיא שלהם, כיון שבנטו למדינה יצאו אנשים ונשים וטף וקלטו אותו, אמר להן מלכא מאן דאול אול, מן הכא ולתן חושבנא. כך בערב ראש השנה גדולי הדור מתענין והקבי"ה מותר להם שליש מעונותיהן, ומראש השנה עד יום הכיפורים היחידים מתענים ומותר להם שליש אחר, ביום הכיפורים הכל מתענין אנשים ונשים וטף והקבי"ה אומר להם מאן דאול אול ומן הכא ולתן חושבנא, ומיום הכיפורים עד החג כל ישראל עוסקים במצות כו'. והביאו במרדכי ריש ראש השנה [ט]. וכן הוא בתנחומא [פרשת אמור אומ כח]. והביאו ה"טור. ואמרינן בפרק קמא [נדאש השנה יח, א] דרשו ה' בהמצות [ישעיה נה, ו] אימת כו', ושם [יז, ב] שב כיתות כו'. ועיין סימן חר"ב [סעיף א] וסי"ב [באן] ס"ק ט': [כג] וכל אלו כו'. תענית י"ב א', ועיין מה שכתבתי

הגהות רעק"א

(ב) והנה סעיף א' גם שיהיה נשוי. לשון גם משמע דאם יש לו כל השבחים הנלו טוב שיהיה גם כן נשוי, היינו דעדיף מאינו נשוי שיש לו כל המעלות הנלו, אפי' אם הנשוי אינו טוב בשאר המעלות וכמעשים טובים כמו האיני נשוי, אינו נשוי עדיף. ועיין בספר שביחת יום טוב חלק אר"ח סימן י' [ה"א. מכת"י]. וכן מי שיש שתי נשים, כגון נח"ל או שנשמתה אשתו ומשא אחרת עליה על ידי הימר מלא רכנים אין לו להפלת, כן כמד בחשונת שנות יעקב מלך א' סימן כ"ט: (ג) [ב"י ס"ק ב] כתוב ב"בבוש. וכן כתוב בהגהות ש"ע לעיל סימן קצ"ט סעיף ו': (ד) ושם דמוטב פקיים המצוה בזמנה. וכן כתב המג"א לעיל סוף סימן תקנ"ו

הגהות והערות

[ז] הררי משה הניח בשם מהרי"ל רק לגבי תענית ערב ראש השנה, וכן הוא במהרי"ל שם, אמנם מהרי"ל גם הוסיף וי"ן כמד חשוכה רב האי גאון דגם תענית דעשרת ימי תשובה אין מיינים להשלים הכא נמי לא שאל" ויע"ע מהרי"ל הלכות ערב פסח [עמוד נל]: [יח] כן הוא דפ"ל, וכן היה לפני המחלית השקל אמנם במהדורות אמ"ד ח"ס שונה לתקע"ו, ולפי זה אינו הפמ"ג, לצושי שרד, הגר"י פרינקל ומהר"ם נענע: [ט] ראה הערה ג': [כ] עיין סימן נ"ג סעיף י"ט וכו': (ג' י"ז) פ"א [כא] דרבינו ח' א' ק"י [מ"ד] סימן אלף קפ"ח: [ג] עיין נכסא הגדולה הגני': [כב] עיין סימן רמ"ע [סעיף ג] ותקס"ו [פ"ק] [ג] [ג' י"ז) פ"א]

לבושי שרד
ראש השנה יעננה ג"כ בעשרת ימי תשובה, מכל מקום אין יכולים לעמוד ולהטענות כל עשרת ימי תשובה, ויואל ע"פ בעניות זוט גדליה, ממילא כשמחננה בערב ראש השנה הרי מחננה בשני ימי רגון, היינו בערב ראש השנה ויום אחד מעשרת ימי תשובה. מה שאין כן כשלא יתענה בערב ראש השנה, לא ילא ית חובוהו בעניות זוט גדליה, וכמו שכתב דומם לזה המג"א בסוף סימן תקנ"ו דעבר שחטובה אינו כל אלא מן המולין, והיא צריך להטענות עד יום אחד של זוט גדליה, ומלא שמחננה ג"כ שני ימים ושניהם אינם אלא מין אחד של רגון, מה שאין כן כשמחננה בערב ראש השנה יש להקל לו שיצוה ידי חובוהו של גדליה והריוה שמחננה בשני ימי רגון, כן נראה לי כוונתו ודוק': (ג) [ג] סימן תקע"ו. וכו' נמשך חלעיל ביום דעברו שהחיוקות מתענין, ור"ל, ש"ס הכוונות מתוקות ממנו, אלא בני י"ג לוכר וי"צ לנקבה, כמו שכתב המג"א סוף

יחזקאל סימן י"ג: (ח) שם פק"ו סימן קע"ד וכו'. עיין שם במג"א בסוף הקיטור לענין מוגמר, דאפילו איכא דעדיף, מכל מקום מי שהמחיל כבר במנחה קודם לו: (ט) שם ועיין סימן ג"ג סעיף ב'. ר"ל, דאם מוצרך לכל זיינים אלו מי שקודם להפלת לפני המנייה היינו דוקא אס אין הצבור מקפידין, אכל אס הצבור מקפידין אסור להפלת בלא רגום: (י) ש"ו פק"ג ג' ימים. דין זה כתבו רמ"א לעיל בסיומן קצ"ט סוף ו', ועיין שם במג"א ס"ק ע"ו מה שמחפלת בזה: (יא) מג"א פק"ז צום גדליה א"כ. קצת אין דבריו מנוכסין. ויש גורסים אי נמי, והוא חרין אחר, ונ"כ אינו מוכן, ונראה לי לקיים הגירסא שלפנינו, וכונתו דאין צוה יוהרא לפי שמחננה על עונותיו, וליכא לעימר דהי יוהרא מרבח ביום שהגדולים מתענים מוכח שנושא עמנו לגדול, זה אינו, דכמר בו כיון שהוא יום רגון, ואף על גב שהעשרה ימים הם יותר ימי רגון ואס כן כיון שמחננה בערב

אוצר מפרשים
ה (מב"א פ"ק ה) ולי נראה דבשאלת וכו'. נ"ב, ואולי י"ל כיון שהגשמים נעדרים בשביל גפי הרזה, כמבאר בפרק קמא דתענית [ז, ב], וא"כ לא יאי למחוי יותר

*הקדמה פני דלתאון
הוצאה מפני שאין חזק האל
לכיון גושא*

ו' נמ"ק טז שאלן
 כן לא ימצא שום
 ! כל אחד מוטל
 : בספר חסידים
 קצתן דכל מנהג
 מה ואינו עושה
 זה. משום הכי
 והפלה התפילות
 רק שלא יתפלה
 ימים הנזכר סוף
 ילן [אות מן] אם
 קן וליכא דעדיף
 :תפלה. ס' בתוב
 י שמתענה י' ג'
 מוצאי שבת, שלא
 יום ד', יש לו
 שהוא לא יטעום.
 שה כן, ה' דמוטע
 ה מעבכת:

ז דהוא יום רגלן,
 יס, נ"כ וחסא אנו
 "פ" (י"ז) זוס גדליה
 שנה עמוד הדין פרק
 כוונות מהתפלות
 לו כל השבחים הגיל
 המעלות הגיל, אבל
 זאינו נשוי, אינו נשוי
 זנתי, וכן מי שיש לו
 ידי היתר מזה רבנים,
 זע"ז: (ג) פ"ו סי' א'
 זספ"ק ז': (ד) (שם)
 זל סוף סימן תקנ"ו:
 זיזו חותן על פסוק
 זבי לוי משל למדינה
 זרו יצאו שטרובוליא
 זאו, מן הכא ולהלן
 זמוותר להם שליש
 זג כל ישראל עסקין
 זא דרשו ה' בהמצאו
 זא', ועיין מה שכתבתי

זלים לעמוד ולהתענות
 זמלא כשמענה צעיר
 זראש השנה ויום אחד
 זש השנה, לא ילא ידי
 זכסוף סימן תקס"ה
 זנו עוד יום אחד חוץ
 זאלא מין אחד של ימי
 זשילא ידי חובתו כלום
 זיזו ודו"ק: (יט) שם
 זמתענין, ור"ל, שאין
 זו שמתענין סימן

(ג) מרובה דקדא. עיין ט"ז. ושלא להתפלל בחזקה, ועיין אליה
 רבה וסי' טז. וצריך לכרוץ להוציא כל אחד, ואם יש לו שונא ומכוין
 שלא להוציא, הכל אין יוצאים. ואבל, אם אין הגון כמותר נמי יראה
 דאבל מתפלל. לכאורה אבל על אביו ואמו חוץ י"ב חדש (י"ל)
 והחן ל' על שאר קרובים שוין המה בזה, ואין מעלה לאחד יותר
 על חברו. ועיין סימן ה"ר"ם [משבצות זהב] אות ב', י"ל גדל פרע
 שלשים יום, ושיעור גערה ביו"ד [סימן שצ סוף ד]. יע"ש:

שמענה, וקנת ליה מיסין תקפ"ה ספ"ק ד' [הנהגה]. ואשרי ולמנא חף אלל יאמר, יע"ש [נאלה רנה]. וסימן י"ג [ספ"ק כן], תפלה, מי שירצה הקהל:
 ח' גוהגים. עיין מ"א. ויסיד אומר עגנו בשומע חפילה בנמנה, עיין סימן תקס"ב במ"א אות ד' וה'. אלל השליח ציבור אין אומר עגנו בחזרת התפלה:
 י' ערב ראש השנה. עיין מ"א. התקנות לאו זזוקא, אלל אומן שהגיעו ליי"ג שנים ושמי שערות. וצבור [עמוד שאם] עובדין להתענות כולם, וכתב
 ה"ב"י כו', מלח א"כ אפשר ל"ל א"ג, מירון שני. וסימן תקע"ו אות א', קטנים כל שלא הגיע לגזרות אנשים, ח"י לומר ט"ו לנקיבה, יע"ש. וציוס א'
 סליחות מתענין י"ג שנה לומר וי"צ שנה לנקיבה:

שמרת נקלמות. ושם אוח כ"א, השליח ציבור לימוד פירוש התפלה, וצפרט
 בראש השנה ויום כיפור. גם ימים שאין אומרים מתנון מתפלל אצל, וזלח
 שמרת ראש חדש שאומרים הלל, עיין שם [סי' כנ]. ולילה ראשונה ממנוכה
 לאומרים שהיינו משמע לכאורה שם דלמן מתפלל מעריב, ועיין הלכות
 תנוכה [משננות והכ סימן מרעא אות ח; סימן מרפא אות א]; ז כ"ה היום.
 עיין מ"א. עיין אל"ה רצה [סי' כן] ו"ז ודלרבי משה [אות ג] בשם כל בו [סימן
 קה] מתפלל ערבית אמש ויולר, ובצו"ע משמע חף מנחה, אצל ערבית היום
 כתב צאל"ה רצה דלא. ויולר ליי"ט, דעת אליה רצה דהוא יתפלל כיון
 שמתענה, וקנת ליה מיסין תקפ"ה ספ"ק ד' [הנהגה]. ואשרי ולמנא חף אלל יאמר, יע"ש [נאלה רנה]. וסימן י"ג [ספ"ק כן], תפלה, מי שירצה הקהל:
 ח' גוהגים. עיין מ"א. ויסיד אומר עגנו בשומע חפילה בנמנה, עיין סימן תקס"ב במ"א אות ד' וה'. אלל השליח ציבור אין אומר עגנו בחזרת התפלה:
 י' ערב ראש השנה. עיין מ"א. התקנות לאו זזוקא, אלל אומן שהגיעו ליי"ג שנים ושמי שערות. וצבור [עמוד שאם] עובדין להתענות כולם, וכתב
 ה"ב"י כו', מלח א"כ אפשר ל"ל א"ג, מירון שני. וסימן תקע"ו אות א', קטנים כל שלא הגיע לגזרות אנשים, ח"י לומר ט"ו לנקיבה, יע"ש. וציוס א'
 סליחות מתענין י"ג שנה לומר וי"צ שנה לנקיבה:

באר היטב

[מרוזים לעם, ובעומותו הרכיס צדור הוא וכו', וכדי לתקן פירכה זו רלוי
 יתפלל השליח ציבור הקבוע, וצפרט נקהילות קטנות רלוי לעטל מנהג זה
 [עשרת ימים ס"ק כן]. ועיין משוכה חות יולר סימן [קכ"ו] [קפ"ג] צענין
 לוקט שמנקט שכל הרבה כילד ינהגו. כחכ רמ"א ביו"ד [סוף] סימן שצ"ו
 דלעילס לא נהגו להתפלל בשבת ויום טוב, וכן ציינים נוראים אקור, [מ"א
 ז' והיכל דליכא עדיף מינה כתב מר"י ווילי דמומד להתפלל, [נ"ז]
 ס"ק ז]. ובשרא ימים שאין אומרים מתנון מומד אלל להתפלל אפילו בראש
 חדש מנחה וערבית, עיין סימן מרע"א צע"ז ספ"ק ז' [ו] [ח]. ונהגו
 מי שהתחיל להתפלל חוץ לתקוע אין ליתן המנהל לאמה, כמו שכמו סוף
 סימן קנ"ג, [מ"א ס"ק ז]. ואם חלה הוא, גיד הקהל להעמיד אחר, ועיין
 סימן י"ג [ס"ק לה] מה שכתבתי שם: (ז) [ח] כ"ה היום. אפילו ערבית,
 דשהתחיל במנהג אומרים לו גמור, מעגלי דק. ומטעם זה הוא קודם
 אלל ולמוהל וילר צייט, מ"א [ס"ק ז]: (ט) ערב ראש השנה. אפילו
 חינוקות מתענים, מהר"ל, [מ"א ס"ק ז]. ויום רלשון של סליחות נהגו
 רוב הקהל להתענות, עור, [מ"א ס"ק ז]:

שערי תשובה
 נראה פשוט דשרי לפי מה שכתבתי דגם, באלמן אין מסלקין אותו אם
 החזוק בכך, ועיין בכר"י יוסף [אות יב] חכם אחד בתשובה כתי"י, שאף
 אם החזוק לתקוע אם אינו מתפלל כל השנה, עם הצבור מסלקין אותו, ע"ש.
 ועיין בנועד ביהודה מה שנהגו בקצת מקומות שלא להגיד אבל להיות
 שליח ציבור בימי סליחות ועשרת ימי תשובה, לא נתפשט מבעלי תורה,
 ואפילו בראש השנה ויום כיפור אינו אסור רק מנהג בעלמא, ע"ש בחלק
 א' [גרי"ח] סימן ל"ב. ועיין לעיל סימן [גי"ה] [נג] [ס"ק לה] בשם שער אפרים
 [סימן לא]. ועיין בכנסת יחזקאל סימן י"ג ראובן היה מוחזק להיות שליח
 ציבור בתפילת ראש השנה ושמעון ביום כיפור, ופעם אחת הוצרך לנסוע
 ראובן לפי שעה וכיכירו טובי העיר את שמעון להתפלל בראש השנה, לא
 אבד שמעון חזקתו שביים הכיפורים מחמת עליו תפילת ראש השנה,
 ויכול לומר לירידי תפילת יום הכיפורים עדיף שהוא יום צום וסליחה וכפרה,
 והיה לטובי העיר להתנות עמי, ואפשר שלא היה מתוצרה. אך אם איצע
 קודם לזה פעם אחת שהפכו הסדר והתפלל שמעון בראש השנה ואחר התפלל
 ביום הכיפורים ולא ערער, נראה מהו דראש השנה נוח לו משום דרורין
 מקדימין, ולכן גם עתה רשות ביד טובי העיר ליקח תפילת יום הכיפורים
 לכבוד מי שירצו. אבל אם באמת ערער אז אלא שלא השגיחו עליו ומי יכול לרוץ עם שתקיף [טענות] [ממנון], אין ליקח ממנו תפילת יום הכיפורים, ע"ש.
 וכתב בפנים מאירות חלק ב' סימן [קכ"ה] [קכ"ו] באחד שהיה מוחזק לתקוע ביום ראשון דראש השנה ואחר ביום שני, והל יום ראשון דראש השנה
 בשבת, מי נדחה אם הראשון או השני. וכתב דחלי במנהג המבוראר ביסמן תרמ"ב לענין מערבית, ולפי מה שכתב המג"א [אות א] דמשמע מסוכה [נה, א]
 שחשני נדחה, וכן מנהג העולם, הכא נמי זוכה הראשון במצוה זו, ע"ש. ועיין בשו"ת אור נעלם סוף ק"מ סימן י"ג כתב ג"ם בעובדא כ"י שפטק שהראשון
 שהוא מוחזק לברכת שהיינו יתקע והשני ידחה, ע"ש. [ולענין דאייית הפנים מאירות צ"ע, שאין הנדון דומה, דלענין שיר או פיוט מערבית שיין לומר
 כן דמעיקרא הכי אחקין ששיר או פיוט זה ליום ראשון ואי לא חזי לראשון יהיה לשני, ממילא דהשני אידחי, מה שאין כן בזה ששני אנשים [חולקים]
 [חלוקים] הם וכל אחד זכה ביומו, ונדבר שבממון כהאי גוונא פשיטא דלא מידחא גברא מקמי גברא, ואשר זכה בראשון ולא עלתה לו אינו יכול ליקח
 בבביל זה חלק השני, וכן הדין בזכיות מצוה, אם לא שנאמר דגם כבוד לא רק בענין אלא הראשון יעמיד במצוה שלו ולא יפסיד.
 פשיטא דזה אינו, דמאין הרגלים לומר שהראשון נוח להם שלא יופסד זכיותו במצוה לעד לעולם והשני יפסיד לפעמים, איפוך אנו, שמא השני נוח להם,
 וכיון שיום שני לעולם אין חל בשבת ולא יתבטל מצותו לעד לעולם מעיקרא זכה על דעת כן, ואדרבה כיון דכל חד אתי ליה עליויא, זה לפי שנקבע
 ליום ראשון שהוא עיקר מן התורה וזה אינו לשני אלא שיש לו עליו די לא יפסוק ודי לא יבטול, כל חד ליקום אדוכתיה, כן נראה לענין, רצ"ע. ועיין
 שם בפנים מאירות עוד שאם חלה הראשון וכיכודו הקהל לאדם אחד ואחר כך נתרפא, זה תלוי בפלוגתא דחכמים ורבי יוסי בימא דף ס"ב [גיא] במפורש
 פסחו ואבד כו', והרמב"ם [קכ"ב פסח ד, ז] פסק בחכמים, והכא נמי אם היה חולה ביום ראש השנה ואחר כך נתחזק ונתרפא אף ששניהם [שלוש] [שנים]
 במעלה, רשות ביד הקהל לבחור איהו מהם שירצו, ואליבא דכולי עלמא אם השני מוחזק לצדיק יותר מראשון הן בלימודו והן במעשים וגם תוקע יפה
 יותר, מצוה בשני. [וכו'] [וכל זה] אם היה חולה בראש השנה ובחרו בשני, אבל אם היה חולה בערב ראש השנה ובחרו בשני בערב יום טוב וביתנים
 נתחזק ונתרפא, י"ל כיון דבשעת בחירה עדיין לא היה ראוי לתקוע ובשעת תקיעה הראשון במקומו עומד, לא דמי לפסח בחירה אחר תצות היה
 ראוי לפסח, וככהאי גוונא אפשר דלא נזכה הראשון ממקומו. ועיין בתוספות דיומא. דף י"ג [גיא ד"ה הלכה] ראשון חוזר לעבודתו כו', ע"ש. ועיין בשאלת
 יעב"ץ חלק ב' סימן [ס"ט] [סח] על מה שכתב בסידור עמודי שמים [שם הפנה יום זכור] שאפילו שהחזיק בתפלה רק פעם אחת אין מעבירין אותו, וכתב
 שלומד מסתימת הפוסקים דמשמע מדבריהם דאפילו בפעם אחת הדין כן, ואיכא חלחא טעמי כו', ואבהוה דכולהו ש"ס דיומא [שם]. ועיין בשו"ת מים
 עמוקים להרא"ח סימן ז' לענין בית הכנסת, ומשמע שם אפילו בפעם אחת, וכן כתב השואל בשאלת יעב"ץ שם. וכתב ביד אליהו סימן למ"ד, באחד
 שהיה שליח ציבור קבוע ולא רצה להיות עוד שליח ציבור וקיבלו אחר במקומו, ויש חתנה בעיר הזאת שלא יתפלל בימים נוראים אלא שליח ציבור
 דיקא ולא שום יחיד, אם גם זה בכלל. וכתב שאם כל המנהיגים מסכימים אין לחוש מצד התקנה, דהמכון של [עשו] [נעושי] התקנה היה מחמת מחלוקת
 המתפללים או מחלוקת המנהיגים שכל אחד רצה לחלוק בכבוד לקרובו, ובאיש הזה שכבר היה שליח ציבור לא יקנאו בו וגם כולם מסכימים, אין לחוש.
 ועיין לעיל סימן י"ג בכאר היטב ס"ק [י"ז] [טז] מה שכתב ביד אליהו שם לענין סירוב. ובענין תחרת דברים שנהגין לעשות בערב ראש השנה, עיין
 בשל"ה [יש מסכה יומא]. ורבים נהגו מקבלת הנויפה, שאין בעונותינו הרבים אותם עשרה שיהיו ראוי להתיר, וכי"פ לא יהיה פחות מעשרה. ועיין בשמש
 צדקה חלק י"ד סימן ג' מי שהולך תמיד בתפילין מחוייב לחלצן עתה בעת שיושב לקבל הנויפה, ע"ש:

מחצית השקל

ירש סימן זה: כדאיתא פרק קמא דתענית. דאם לא ירדו גשמים בזמן
 אין גזרין מיד תענית על הצבור, אלא תלמידי חכמים מתחילים להתענות
 בה"ב, ואם עדיין לא ירדו גשמים או גזרין תענית על הצבור, וסביא ליה
 לתנא קמא וכל אדם רשאי להתענות עם התלמידי חכמים כשמחננים
 התלמידי חכמים בה"ב, ורובן שמעון כן גמליאל פליג ואומר לא כל הרוצה
 לטול את השם יטול, דמחוייב כיהורא: וצ"ע דהוא בעצמו לא פסק כן, אלא
 רררז ונחשיו רזי ואליעל דלא רזי הרוצה רזי, ורמיז שרחוב ירש סימן התענית

(ס"ק ז) כ"ה היום (כו). אפילו ערבית כו. כתב בספר אליה רבה [סי' ז] וז"ל,
 משמע מדבריו קצת דערבית שלאחריו מתפלל, וליחא. וטעמו, משום
 שברכי משה [אות ב] כתב בשם כל בו [סימן ט] דערבית שלפניו מתפלל.
 ואמר שברכי משה כתב כן, אבל לא כתב טעם שהמתחיל במצוה כו.
 אבל מ"א שהביא דברי מעגלי צדק שכתב טעם שהמתחיל כו, ר"ל ערבית
 שלאחריו. וע"ש בספר אליה רבה יושב קצת ראה לזה משה שכתבתי סימן
 קצ"ד. דמ"ש מ"א וז"ל ורבה עברה ורבה טל ריזו ויליער המנוח ער הירשו

76

כיון שהגשמים נעצרים
 לא יאי למחוי יוהרא

ספרי הלבושים

לבוש החור

הוא לבוש השני מעשרה לבושי מלכות
אשר חבר הגאון מוהר"ר מרדכי יפה זלה"ה

וקרא שמו

לבוש החור

על שם הפטוק

ומרדכי יצא מלפני המלך בלבוש מלכות תכלת וחור וגו'

והוא כולל

כל הדינים הכלולים בחלק הראשון מטור האורח חיים
וטעמיהם והוא אשר קראו לבעל הטור סדר היום

[נסח השער מהדפוסים הראשונים]

סימנים תבט - תרצו

מהדורה מהודשת מסודרת מחדש

באותיות מאירות עינים ברוב פאר וחדר.

מוגהים ומתוקנים בהגהה מדוייקת עפ"י כל הדפוסים הראשונים
וכתבי יד. פיסוק וקטוע מדוייק, והרגשת כל הלכה כגפרד
הוספת אלפי מראי מקומות ופענוח ראשי התיבות

ועליהם חונים

חיבור חדש של אלפי הגהות והערות ותיקונים

ממון הגאון הקדוש ר' אברהם אזולאי זעוקללה"ה

בעל החסד לאברהם - זקנו של החיד"א

אשר הועתק מכתב יד קדשו בגליוני הלבושים

מלבושי יום טוב

להגאון רבי יום טוב ליפמאן הלוי העלר זעוקל בעל התוס' יו"ט

אליה רבה - אליה זוטא

לרבינו הגאון מוהר"ר אליה שפירא זעוקל אב"ד טיקטין

מעובדים מחדש בתיקוני אלפי טעויות,

ציוני אלפי מראי מקומות והגהות והערות

ובסופו ילקוט הערות והגהות מכתבי יד גדולי ישראל

זכרון אהרן - ירושלים תש"ס

מחפלין כבשאר ימי החול וחורין ונופלין אחר התפלה, אע"פ שנפלו באשמורת, דהפילה אחריתו היא זו. ומנהג רובם להתענות כל ימי הסליחות הללו. ויש מכוונים שרוצים להתענות עשרה ימים עם יום כיפור, ולכך מקרימין שיתענו לפחות קודם ראש השנה ד' ימים, כנגד ב' ימי ראש השנה וכנגד שבת אחר שיהיה בין ראש השנה ליום כיפור וכנגד ערב יום כפור שאסור להתענות בו, לכך מכוונין שיתענו קודם ראש השנה ארבע ימים להשלים אלו הימים לעשרה כמו שכתבתי לעיל. והמתענה בכל יום מאלו הימים מנהג הוא שאוכל י' מיד אחר הפלת ערבית ו' ואינו (ט) משלים עד הלילה, דימי תשובה מקרי ו' ימי צום, וזו היא תשובה: * הג"ה ועין לעיל סימן תקס"ד: ואין קורין ויחל ולא ענינו בציבור כי רק יחיד במנהג יאמר ענינו בשומע תפלה, ואפילו יום זכור ברית אינו תענית ציבור לקריאת ויחל וענינו. דהמתענה ב' או

שליש שנה שאו יש לו דעת מיושב, וגם י' שיהא נשוי: * הג"ה ועין לעיל סימן נ"ג [מ"ד] וסימן תקע"ע סעיף א': מיהו כל ישראל כשרים הם רק שיהיה מרוצה לקהל, אבל אם מתפלל בחזקה ועל כרחו של קהל, אין עונין אחריו אמן. וכן צריך שיוציא כל אדם בתפלתו, ואם היה לו שונא ומכוין שלא להוציאו, גם אוהביו אינם יוצאין בתפלתו, שכיון שהתפלה נדחית לזה נדחית לכולן: * הג"ה ועין לעיל סימן נ"ג סעיף כ"ב: ויש מקומות שנהגו שהמתפלל סליחות מתפלל (ו) "גם הפלת יוצר באותו היום ותפלת מנחה, שהמתחיל במצוה אומרים לגומרה: * הג"ה ועין לקמן סימן תקפ"ה סעיף ד': י' ואפשר שנהגו כן (ח) משום שדרכן מי שמתפלל ביום הסליחות בציבור מתענה באותו היום, ואם יתפלל הש"ץ בכל יום יכבדו עליו התעניתים, לכך מתפללים אחרים ומתענין, להקל על השליח ציבור: * הג"ה ועין לעיל סימן תקס"ו סעיף ה': וכשיאיר היום

76

אליה זוטא

היה בדעתו לנהוג כן לעולם צריך החרה אפילו לא נהג כן אלא פעם אחת, ולא דוקא בשעה שהתחיל אלא אפילו אח"כ לשנה אחרת נמי, ואם לא נהג כן אפילו פעם אחת אלא היה דעתו מתחלה להתענות ואח"כ נתחרט אין צריך החרה אפילו לדית ע"כ, וצ"ע. וע"ל סימן תקס"ב סעיף ו', ועין ביו"ד סימן רי"ד מזה. כתב מהרי"ל דהמתענין מ' יום לא יתענה בשבת וראש חודש, ולהשלים מ' יום יתחיל מט"ו באב ע"כ, ושל"ה כתב להתחיל מ"י בתמוז להתענות במפורים וימים שמתענה בלאו הכי כגון ט' באב וערב ראש חודש ויאר צייט ותענית חלום אין עולים לחשלוט, אבל באלול עצמו עולה הכל ע"כ. כתב במהרי"ל אמר מהר"ש משכנס אלול כשכותב אדם אגרות לחבירו צריך לרמוז בהתחלתו שמבקש עליו לשנה טובה:

אליה רבא

התפלות כדרכו תמיד יכבדו עליו התעניתים, ולכך נהגו שיתפלל מי שמתפלל סליחות, דהמתפלל סליחות ודלי מתענה: י' מיד אחר ערבית וכו'. וז"ל דל שהתפלל מנחה זמן ערבית שהיא אחר י"א שעות פחות רבע דיו, מג"א סי' תקס"ב [מ"ה]: כ' ואינו משלים וכו'. אלל מי שאין מתענה כל עשרת ימי תשובה צ"ע השלמה (מ"א סי' תקס"ב מ"ג ולט"ז סי' תקס"ד). והב"ח מסיק שם [מ"ה] דאף המתענה כל עשרת ימי תשובה יש להם לקבל זבל יום ולהשלים, וכן היה הוא נוהג ע"ש, וכ"כ בהגהות מהניחם [סליחות אה] [ה] והמתענה תפלה עליו זכרה. מיהו כשממנה צעטת קבלה שלא להשלים, הכשות צדו, ומתפלל ענינו. אותם המתענים לעולם יום ראשון של סליחות אין צריכים קבלה והשלמה, מיהו העולם נוהגין להשלים, ואפשר דאסור להמיר להם, מג"א שם [מ"ה]. כתב הב"ח סוף סימן תקס"ג על תענית עשרת ימי תשובה, אם בשעה שמתחיל לנהוג כן היה צדעמו לנהוג כן לעולם, צריך התרה אפילו לא נהג כן אלל פעם אחת, ולאו דוקא בשעה שהתחיל אלל אפילו אח"כ לשנה אחרת נמי, ואם לא נהג כן אפילו פעם אחת אלל היה דעמו מתחלה להתענות ואח"כ נתחרט אין צריך התרה אפילו לרבינו תם [מ"ה] ע"ז ל' ע"א ד"ה מתענין ע"כ, וצ"ע, ועין סימן תקס"ב סעיף ו' ובי"ד סי' רי"ד [מ"ה]. יש להקל בתעניתים אלו במקום שיש מקצת חולי וא"ל התרה, אם לא שמתענה יותר ממה שנהגו הצבור ה"ה, מג"א [מ"ה] ס"ק י"ג: כא רק יחיד וכו'. ואין אומרים אלהינו ואלהי אבותינו [ברכינו בצרכה וכו']:

הגהות והערות

ד' ע"י ברכי יוסף ס"ק יא ובתורת חיים סק"ו וכשערי תשובה סק"ו. ה' ע"י במחצית השקל ובכפ"ג סק"ז ובהגהות חתם סופר על גילון הש"ע. ה"ה דאין זה נקרא נדר כיון שמתענה מצד המנהג ולא נהג להתענות כה"ג אא"כ מתענה יותר ממה שנהגו הצבור הוי נדר וצריך התרה, וע"י משגיב ס"ק יט.

(ו) משמע דערבית של אמש אין צריך להתפלל, וכן משמע מטעם שכתב דהמתחיל במצוה וכו', ונראה שהבין כן מדכתב רמ"א המתפלל סליחות מתפלל כל היום, ולענין מ"ש כל היום הוא הדין לערבית שלפניו, וכן מצאתי בכלבו דף ע"ב מקור דין זה להדיא, וכ"מ בדרכי משה: (ח) פירוש משום שדרכן מי שמתפלל התפילות ביום הסליחות בצבור מתענה באותו היום, וא"כ אם יתפלל הש"ץ כל התפלות כדרכו תמיד יכבדו עליו התעניתים, ולכך נהגו שיחפלו מי שמתפלל סליחות דהמתפלל סליחות וראי מתענה: (ט) עיין סימן תקס"ד כתבתי דיש לנהוג להשלים. כתב הב"ח סוף סימן תקס"ג על תענית עשרת ימי תשובה אם בשעה שמתחיל לנהוג כן

ס"ס תקפ"ב [מ"ה] ס"ק נ"א, ב"ה העוררים ומסייעין לש"ץ שאינו הגון כאלו גזול טוב מן הקהל, ועמידין לימן אח הדין, כמו שנלגש בגבעה ששאלו ע"י כהן אחר ב' פעמים ונפלו, ובשלישית שהיה פנתם נלחו [ע"י יומא ע"ז ע"ב], ספר חסידים [מ"ה השנה]: טז שיהא נשוי וכו'. דומיא דכהן גדול [שהיו מכינים לו אשה אחרת] לשמרו מן הטמא [כלבו טז]. ולפי זה אף אלמון שכבר היה לו אשה לא יתפלל אפילו אירס אשה, [כן] [ש] כתב בשו"ת פני משה ח"ב סי' כ"ד, מיהו אם מוחק בתפלה כתב שם שאין לדמות [ז]: יז גם תפלת יוצר וכו'. משמע דערבית של אמש אינו צריך להתפלל, וכן משמע מטעם שכתב דהמתחיל צמזוה וכו', ונראה שהבין כן מדכתב רמ"א המתפלל סליחות מתפלל כל היום. ולענין מ"ש כל היום הוא הדין לערבית שלפניו, וכן מצאתי בכלבו [שם] להדיא, וכן בדרכי משה [מ"ה]. שוב נדפס מג"א ומשמע דצדיו [מ"ה] קלח דערבית שלאחריו מתפלל, וליחא ה'. כתב מג"א [שם] דהוא קודם לאכל ולמוהל וילאצ"י ע"כ. וז"ל דיארצ"י ע"ז יש לו להתפלל כיון שודאי מתענה, כי י"ל עיקר הטעם שמתפללין כל היום משום תענית כמו שיחבאר, ועוד דנכלנו לא כתב אלל יש מקומות נהגו כן. ומלמנחמ ואל"ך יש להניח להתפלל אפילו לאכל. ועוד הא צ"ח תקפ"ה סעיף ד' אמרין נמי שמוקע מיושב חוקע על סדר הנרכות שהמתחיל צמזוה וכו', ואפילו הכי צדו קהלות אין נוהגין כן וכמ"ש שם [מ"ה] ס"ק ע"ז: יח ואפשר שנהגו וכו'. פירוש משום שדרכן מי שהתפלל התפלות ביום הסליחות בצבור מתענה באותו יום, וא"כ אם יתפלל הש"ץ כל

⑧

Shapira, Elijah ben Benjamin Wolf

ספר

אליה רבה

חיברו וגם יסדו הגאון הגדול המפורסם
מוהר"ר אליה שפירא זצ"ל
שהיה ריש מתיבתא ודרשן דק"ק פראג
בן הגאון כמוהר"ר זוארף
שהיה אב"ד דמדינת פיהם

בן הגאון הגדול המפורסם בדורו מוהר"ר שמעון
שהיה אב"ד ור"מ בק"ק פראג

(נוסח השער בדפוס ראשון)

נסדר ונדפס מחדש בהגהה מדויקת
באותיות מאירות עינים בהידור רב

בעיה"ק ירושלים תובכ"א

בשנת תשנ"ט לפ"ק

המדות. אין לומר סליחות או שלוש עשרה מדות בשום פנים קודם חצות לילה חוץ מיום הכפורים (כונתו). אין לומר האדרת והאמונה בציבור כי אם ביום הכפורים דרכי משה. ולענין סליחות ושלוש עשרה מדות ביחיד נחבאר בסימן תקס"ה סעיף ה', וכתב בספר תניא סימן ע"ב דאם אין מנין אין לומר הבקשות בסליחות כלשון ארמית כמו במטותא מינך שאין מלאכים מכירין בלשון ארמית אם לא המסורין לציבור. כתב מגן אברהם סוף סימן זה כשמתחילין סליחה אומרים אלהינו ואלהי אבותינו חוץ מסליחה המתחלת בשם. כתב קיצור של"ה טוב לעמוד כשאומרים סליחות ועל כל פנים יעמוד כשאומרים אל מלך יושב וכו' ושלוש עשרה מדות:

י [לבוש] שאמרו במדרש וכו'. גמרא פרק קמא דראש השנה דף י"ז:

יא [לבוש] ואינו מברך וכו'. דלא כמנהגים, ומה שכתב הט"ז דישאל טלית מאחר עיין סימן י"ד שאין לעשות כן דאז יטעו העולם שאין צריך ברכה אף ביום:

יב [לבוש] ונראה לי לדין וכו'. נתבאר בסימן א':

יג [לבוש] יאמר קדיש אפילו באמצע וכו'. ויאמר החזן שלושה פסוקים אחרי שבאו המנין כדי לומר עליהם קדיש (כלבו דף ע"ב). ומזה קשיא על הט"ז סימן נ"ה ס"ק ג' כמה שדקדק מכלכו גבי אשרי שקודם מנחה להיפך:

יד היותר הגון וכו'. ואם יודע בעצמו שאינו בקי מאד ויודע להשמר אפילו משגגה אין לו להכניס עצמו בעבודת השם ואם אינו ראוי והגון ובקי ועומד לקרוא בתורה שהיא הוראת משפטי השם ואיסורן והתירן אין מקיפין לו בשאר עונשין דכתיב בקרובי אקדש ושכרו מרובה אם יהא מן ההגונים והוא הנקרא מלאך ה' (כלבו):

טו בן שלושים וכו'. ובכלבו שיהא בן עשרים וחמש ולמעלה והמצוה מן המובחר מבן שלושים שאז הוא ימי הזקנה ולבו נכנע ונשבר יותר, עד כאן, ועיין סוף סימן תקפ"ב. כל העוזרים ומסייעין לשליח ציבור שאינו הגון כאילו גוול טוב מן הקהל ועתידין ליתן את הדין כמו בפלגש בגבעה ששאלו על ידי כהן אחר שני פעמים ונפלו ובשלישית שהיו פנחס נצחו ספר חסידים:

טז שיהא נשוי וכו'. דומיא דכהן גדול לשמרו מן החטא (כלבו), ולפי זה אף אלמון שכבר היה לו אשה לא יתפלל אפילו אירס אשה שכתב בתשובת פני משה חלק ב' סימן כ"ד, מיהו אם מוחזק בתפילה כתב שם שאין לדחות:

יז [לבוש] גם תפילת יוצר וכו'. משמע דערכית של אמש אין צריך להתפלל וכן משמע מטעם שכתב בהמתחיל במצוה וכו', ונראה שהבין כן מדכתב רמ"א המתפלל סליחות מתפלל כל היום, ולעניות דעתי מה שכתב כל היום הוא הדין לערבית שלפניו וכן מצאתי בכלכו להדיא וכן בדרכי משה. שוב נדפס מגן אברהם ומשמע בדבריו קצת דערכית שלאחריו מתפלל וליתא. כתב מגן אברהם דהוא

קודם לאבל ולמוהל וליארצייט, עד כאן, ונראה לי דיארצייט יש לו להתפלל כיון שודאי מתענה כי נראה לי עיקר הטעם שמתפללין כל היום משום תענית כמו שיתבאר ועוד דבכלבו לא כתב אלא יש מקומות נהגו כן ומלמנצח ואילך יש להניח להתפלל אפילו לאבל ועוד הא בסימן תקפ"ה סעיף ד' אמרינן נמי שתוקע מיושב תוקע על סדר הברכות שהמתחיל במצוה וכו' ואפילו הכי ברוב קהילות אין נוהגין כן וכמו שנתבאר שם: L

יח [לבוש] ואפשר שנהגו וכו'. פירוש משום שדרכן מי שהתפלל בתפילות ביום הסליחות בציבור מתענה באותו יום ואם כן אם יתפלל השליח ציבור כל התפילות כדרכו תמיד יכבירו עליו התעניות ולכך נהגו שיתפלל מי שמתפלל סליחות דהמתפלל סליחות ודאי מתענה:

יט [לבוש] מיד אחר ערבית וכו'. ונראה לי דכל שהתפלל מנחה בזמן ערבית שהיא אחר י"א שעות פחות רביעי דיו, מגן אברהם סימן תקס"ב:

כ [לבוש] ואינו משלים וכו'. אבל מי שאין מתענה כל עשרת ימי תשובה בעי השלמה (רמ"א סימן תקס"ב ולבוש סימן תקס"ד), והב"ח מסיק שם דאף המתענה כל עשרת ימי תשובה יש להם לקבל בכל יום ולהשלים וכן היה הוא נוהג עיין שם וכן כתב בהגהות מיימוני והמחמיר תבוא עליו ברכה, מיהו כשמתנה בשעת קבלה שלא להשלים הרשות בידו ומתפלל ענינו אותם המתענים לעולם יום ראשון של סליחות אין צריך קבלה והשלמה, מיהו העולם נוהגין להשלים ואפשר דאסור להתיר להם מגן אברהם שם. כתב הב"ח סוף סימן תקס"ג על תענית עשרת ימי תשובה אם בשעה שמתחיל לנהוג כן היה בדעתו לנהוג כן לעולם צריך התרה אפילו לא נהג כן אלא פעם אחת ולא דוקא בשעה שהתחיל אלא אפילו אחר כך לשנה אחרת נמי ואם לא נהג כן אפילו פעם אחת אלא היה דעתו מתחילה להתענות ואחר כך נתחרט אין צריך התרה אפילו לר"ת, עד כאן, וצריך עיין, ועיין סימן תקס"ב סעיף ו' וכיו"ד סימן רי"ד יש להקל בתעניתם אלו במקום שיש מקצת חולי ואין צריך התרה אם לא שמתענה יותר ממה שנהגו הציבור, מגן אברהם:

כא [לבוש] רק יחיד וכו'. ואין אומרים אלהינו ואלהי אבותינו:

כב [לבוש] וכן מסתבר וכו'. הלבוש לא ראה ספר דרכי משה שכתב בסימן תקס"ז דמנהג להתפלל ענינו בכל יום במנחה, וכן פסקו מהרא"י סימן ק"פ ומטה משה וב"ח סוף סימן תקס"ג אבל ממה שכתב רמ"א בסימן תקס"ב סעיף ז' אין ראיה אי לאו ספר דרכי משה הנזכר לעיל דיש לומר דמיידי דוקא כשלא פירש גם הלילה ועיין מגן אברהם שם:

כג [לבוש] שלושה ימים וכו'. משמע שני ימים מבדיל ליל יום שלישי, וכן כתב בשל"ה דף רי"ג שכן נוהגין העולם, עד כאן. ואני כבר כתבתי בסימן תקנ"ו דטעו במה

76

ספר

בנין שלמה

על

שו"ע אורח חיים

והוא כולל

כמה שורת בעניינים הנגעים להלכה בדינים השייכים לחלק ארץ. וגם כמה חרושים ופולמוס אליבא דדינא בדברי הפוסקים ראשונים ואחרונים ול בדינים השייכים לחלק העל.

אשר עלו על ביכורי רעיוני בימי נעור בעיר החזון לאדם דעה וכעת קרוב להדפסת הספרו עלהם כתוספת טובה על העיקר בעזה.

סאתי

הצעיר שבכהונה שלמה בהרב המופלג בתו"ו וכו' מרה ישראל משה הכהן וללחה מו"צ בתוך עיר ואם בישראל פ"ק ווילנא המעטירה ה' יכוננה.

בעל המחבר הגהות והידושים על כל הש"ס וו"ד הנקראים בשם חשק שלמה

חלק ראשון

ווילנא תרמ"ט

ועתה נערך וסודר מחדש
עם מראי מקומות, ציונים והערות

ירושלים תובב"א תשנ"ב

הלכות ראש השנה

סימן לו

המתפלל סליחות מתפלל כל היום

[בירור בענין המתחיל במצוה]

למזבח, ואמרינן במאי קמפלגי, ואמרינן דרבנן סברי דכרוב עם הדרת מלך ור"א בן יעקב סבר דכמקום שכינה לאו אורה ארעא וידוע דהלכה כרבנן. אלמא דאפי' בחד מצוה נמי מצוה לזכות רבים במצוה זו, וזהו כבוד שמים שיהא נעשה ע"י רבים ולא שייך זה להתחיל במצוה אומרים לו גמור [ומה שהקשה על זה מהירושלמי דמיירי נמי מענין הקרבה יבואר לקמן אי"ה]. והלכך תפלה נמי שהיא במקום קרבן אדרבא מצוה שיהא מתחלק לכמה אנשים אפי' באותו תפלה, וזהו כבוד שמים שיהא העבודה נעשית ע"י כמה אנשים דכתיב כרוב עם הדרת מלך. וכמו בתמיד שהיו זוכין בו י"ג כהנים.

והלכך אף שבמצוה יחידית שאינה מענין עבודה אמרינן דמי שהתחיל צריך לגמור, ואדרבא משמע שאינו רשאי להניחה לאחר, וכמו דאיתא בסופ"ק דסוטה (י"ג, ב) גבי יהודא, מ"מ במצוה שנעשית ברבים להוציא רבים ידי חובתן, אדרבה הוא להיפוך ממש דצריך דווקא לחלקה, ואינו יכול המתחיל לומר דשייך לו, משום דכבוד שמים עדיפא מכבוד הדיוט ואין אנו חוששין על כבודו כלל כיון שכבוד המקום שיהא נעשית ע"י רוב עם, כן נ"ל הדבר ברור בלי ספק, ומה שקשה ע"ז מאיזה מקומות אחרים דמבואר לכאורה החיפך מדברינו יבואר בסמוך אי"ה.

ואמנם מה שבי' הכל בו גבי המתפלל סליחות מתפלל כל היום, הנה תימה על המג"א ועל הגר"א ז"ל ועל כל האחרונים ז"ל שלכאורה כחנם דחקו בטעמו. ובתחילה אני אמר שאם כדבריהם ז"ל שהטעם הוא משום המתחיל במצוה, א"כ מאי אמר שמתפלל כל היום שמשמע שאם רוצה להתפלל אין מוחזן בידו ואין

← **כתוב** בשו"ע א"ח הלכות ר"ה סי' תקפ"א בדברי הרב בהג"ה ז"ל: ויש מקומות שנוהגים שהמתפלל סליחות מתפלל כל היום. והוא מדברי הכל בו. וכתב ע"ז המג"א בס"ק ז' בשם (מעגלי צדק) (עטרת צבי) אפילו ערבית שהמתחיל במצוה אומרים לו גמור ע"כ. והנה הדברי המג"א אלה משמע דר"ל אפי' ערבית שלאחריו, וכן פירשו בפמ"ג ובספר מחצית השקל. ואמנם כבר תמה על זה בספר אליהו רבא דבדרכי משה [הארון] איתא להדיא דערבית שלפניו. וכ"ה באמת בס' הכל בו עצמו שמשם מקור דין זה ז"ל: וגם יש מקומות שנהגו שמי שמתפלל באשמורת מתפלל אמש ערבית וגם מתפלל בבוקר בשחרית. ואמנם דברי רבינו המג"א מש"כ בשם (מעגלי צדק) (עטרת צבי) דהטעם הוא דכל המתחיל במצוה אומרים לו גמור [וכן צ"ן הגר"א ז"ל דכן הוא בירושלמי בסופ"ב דמגילה דהמתחיל במצוה אומרים לו גמור]. והדבר תמוה לי הפלא ופלא דמהו ענין זה להתחיל במצוה, דהתם דעוסק במצוה אחת צריך לגמור, אבל הכא המצוה שהתחיל כבר גמרה ומהו ענין סליחות לתפלה. ועוד דאף בתפלה גופא אטו מי שמתפלל שחרית צריך להתפלל מוסף, ואדרבא מלשון המשנה מוכח דמוסף היה מתפלל אחר, כמו דתנן בר"ה (לב, ב) השני מתקיע, וכן תנן דבתענית דהאחרון מזכיר, וע"כ משום דהוא מצוה אחרית. ואדרבא מהש"ס דר"ה שם מבואר דאדרבא דעיקר המצוה הוא שיתפלל אחר משום דכרוב עם הדרת מלך. וכן ככהנים בשעת עבודה היו מחלקים לכמה כהנים כדי שיזכו רבים במצוה, וכן אמרינן להדיא ביומא ד' כ"ו ע"ב דהפייס הרביעי מי מעלה אברים מן הכבש למזבח, ואמרינן עלה מתני' דלא כר"א בן יעקב דתנן ר"א בן יעקב אמר המעלה אברים להכבש הוא מעלה אותן

א. כצ"ל. וכמג"א נדפס בטעות מ"צ וצ"ל ע"צ. והוא שו"ע ע"פ עטרת צבי ונחלת צבי לר' צבי ב"ר יוסף כן תלמיד הכ"ה. ובראשו הסכמת החוסי' יו"ט.

ב. כ"ה ברמב"ם הל' תמידין ומוספין פ"ד ה"ה.

מוחל. ולפי זה לא שייך רק אם האיש שקיבל על עצמו להתפלל בכל ימי הסליחות. ולפיכך האידנא שבכל יום אומר אחר, לא שייך זה כלל, דעיקר הטעם כדי שירצה למחר ג"כ לומר, אבל האידנא שאין אומר באמת למחר מה נעילת דלת יש בזה.

ועוד מצינו מקור מקומו טהור למנהג זה מברייתא ערוכה דיומא ד' כ"ב דחניא שם מי שזכה בתרומת הדשן זכה בסידור מערכה ובסידור שני גזירי עצים. והטעם מבואר שם דאף דבכל העבודה היו מחלקין כל עבודות לכהנים אחרים משום ברוב עם הדרת מלך, מ"מ תרומת הדשן כיון דעבודת לילה היא ולא היתה חשובה בעיניהם, וגם שהי' קשה עליהם לעמוד בבוקר קודם עמוד השחר וכדאמרין התם דשאני מיגני ממיקס, ולכן תקנו שיהא להם זכות גם בסידור מערכה וכו' בלא פייס כדי שירצו לבוא. והדבר פשוט דאמירת הסליחות דמי ממש לתרומת הדשן דהיא נמי עבודת לילה ואינה חשובה כ"כ על האנשים כמצוות תפילה, דכל העבודות מצוותן ביום דווקא דכתיב ביום צוותו והתפלה שהיא במקום קרבן נמי מצוותו ביום, והלכך תפלה שהיא בלילה לא חשיבה כ"כ, וגם משום שקשה לעמוד בבוקר קודם אור היום כמו בתרומת הדשן, ולפיכך תקנו הגאונים לתת להם פיצוי שיזכה ג"כ לירד לפני התיבה באותו היום. כן נ"ל ברור בטעמו של הכל בו, ודברי המג"א והגר"א צל"ע. ואל תשיבני מתפילת ערבית שהוא ג"כ בלילה וא"כ הי' צריך ליתן פיצוי להמקבל עליו להתפלל תפילת ערבית לפני הציבור וגם אינה חשובה כ"כ דהא ליתא, דחדא כבר הקשו בגמ' גבי אברים ופדרים דתקינו ליה פייסא, ומתרצינן דכולה עבודה דיממא היא וחשיבה כעבודת היום, וגם אין צריך לעמוד משינתו. ואותו הטעם שייך בתפלת ערבית דהא תפלת ערבית הוא נגד אברים ופדרים. ועוד דבלא"ה בתפילת ערבית לא שייך פיצוי כלל דהא אינו צריך להוציא כלל דתפילת ערבית רשות וגם אינו מוציא כלל.

אנו רשאים להוציא מידו, אבל אם רוצה למחול וליתן לאחר שיתפלל מוחל. והרי באמת מהראי' שהביא הגר"א ז"ל מירושלמי מבואר להדיא שאינו רשאי למחול שהמצווה הוא שאותו שמתחיל צריך לגמור ואינו רשאי ליתנה לאחר, ולכן דברי הגר"א ז"ל תמוה אצלי וצ"ע.

אבל באמת נראה שדברי הכל בו הוא משנה ערוכה במגילה בפ' הקורא עומד (דף כ"ד ע"א) דהמפטיר בנביא הוא פורס על שמע והוא עובר לפני התיבה והוא נושא את כפיו. ופירושו דמי שרגיל להפטיר ומקבל על עצמו מצוה קטנה שאינה לפי כבודו, משום דמפטיר בנביא אין בו חשיבות מצוה כמו אדם הקורא בתורה, ולא היה נמצא עליו קופצים שירצו להפטיר בנביא תמיד לפני הצבור, ולפיכך נתנו חז"ל פיצוי לזה דצריך ליתן לו כבוד בשביל זה שירד לפני התיבה להתפלל ולישא את כפיו בראש ולפורס את שמע [וממשנה זו מבואר דהפורס על שמע והיורד לפני התיבה היו שנים, וזה ראייה לדברינו שכתבנו למעלה דאם איתא שהיה אחד מאי הוצרך לומר שהוא יורד לפני התיבה דזה פשיטא כיון שהוא פורס על שמע ממילא הוא יורד לפני התיבה נמי, אלא ודאי כדאמרין דהיו שנים משום דזה הוא כבוד שמים].

ואותו הטעם בעצמו תקנו הגאונים להתפלל סליחות, והיינו למי שמקבל עצמו להתפלל סליחות בכל יום לפני הציבור בכל ימי הסליחות, נתנו לו פיצוי ששייך לו כל התפילות שבאותו היום, שאם ירצה לירד לפני התיבה אין רשאי לעכב עליו. ועיקר הטעם כדי שלא לנעול דלת בפני האנשים המקבלין על עצמן לשרת לפני התיבה בציבור בדבר שאינו לפי כבודם, דאמירת הסליחות הוא קל טובא כנגד התפלה שתקנו אנשי כנה"ג, ולדעת הרמב"ם תפלה הוא דאורייתא ואין השכר גדול כ"כ כמו שכר היורד לפני התיבה ולפיכך נתנו לו פיצוי, כדי שירצו בני אדם להזדקק למצוה זו. ומיהו פשוט דאם ירצה למחול

ג. אך עדיין צ"ע מהא דאיתא בהגהת רמ"א ס"י תקפ"ה סע' ד' שהתוקע מיושב ראוי שיתקע גם על סדר הכרכות, משום דהמתחיל במצוה אומרים לו גמור. והרי מוציא את הרכים ידי חובתם, וכבוד שמים עדיף מכבודו כפי שכתב לעיל (אולם מצינו שם טעם נוסף מהגאונים, משום שעדיף שלכתחילה יתקע המברך). ושם י"ל דהתם בלא"ה כ"מחקיים הדין של ברוב עם הדרת מלך דאחד תוקע לכולם. ובהגהות הגר"פ פ' פולא העיר מאורחות חיים הל' ר"ה ס"י ט"ז ורבינו מגוח הל' שופר פ"ג ה"א שכתבו הטעם משום דהמתחיל במצוה אומרים לו גמור. וצ"ע עוד למג"א ס"י תקצ"ב סק"ז שכתב כן, ומבאר דכל זה בומניהם שהיו נותנים לו לתקוע בסתמא וזכה מיד בכל התקיעות. אבל עכשיו שיש מקומות שנוהגים ליתן הסדרים לאחר, א"כ מעולם לא זכה הראשון, והביא ראייה מההיא דיומא דבתמיד זכו תשעה כהנים משום ברוב עם.

דראב"י דיומא הנ"ל דס"ל דבמקום שכינה לאו אורח ארעא, דמשמע דטריחא לי' מילתא [וכמו שפרש"י שם] ומשמע דהלכתא כוותיה דהא משנת ראב"י קב ונקי ע"ש ותמהני דהאיך לא עיין בד' הרמב"ם ז"ל דאדרבה דפסק שם כסתם משנה ולא כראב"י וד' מהרי"ל צל"ע ד' ואמנם באמת המעיין שם בירושלמי דמגילה ובר"ה בפ"א ה"ח יראה דלא מייירי מענין זה כלל דהמתחיל צריך לגמור, אלא מייירי שם מענין דחיית שבת, דאף אם נימא דמכשירי קרבן לא דחי שבת, מ"מ כיון שהתחיל בדחיית שבת דהא קצירה בוודאי דחי שבת מותר לו לגמור כל המכשירין בשבת כיון שכבר התחיל במצוה אומרים לו מרוק. כלומר, דאומרים לו דמותר לגמור כל המלאכות בשבת. וכעין זה מתרצינן בש"ס דילן במנחות דף ע"א, א דשאני התם דכבר דחתה שחיטה את השבת, אבל ה"ה דיכול לגמור ע"י אחר. אבל מה דפי' ז"ל דהמתחיל בעצמו צריך לגמור תמיהני דהלא הירושלמי לא מייירי מזה כלל והדבר צלע"ג לכאורה.

ודע דנראה לי דכל זה שייך בזמניהם דהש"ץ היה מוציא לכל הציבור בסליחות או בתפילה, דהוא הי' אומר וכל הציבור שומעין. אבל האינדא דכולן אומרין והש"ץ האומר הסליחות אינו רק מסיים אח"כ כדי שיאמרו הכל בשוה, לא שייך כלל דיתנו לי' פיצוי כדי שיבוא, דהלא בלא"ה צריך לומר סליחות ומאי טירחה יש לו מה שמסיים איזה תיבות בקול רם. וגם לא איכפת לן אם ימנע, דימצאו הרבה שירצו. וכל זה פשוט:

ומיהו אכתי פש גבן לברורי דברי הירושלמי דאמר גבי קצירת העומר דהמתחיל במצוה אומרים לו גמור, דלכאורה הוא נגד דברי הש"ס דיומא הנ"ל דגבי קרבנות אדרבה מצוה לעשות ע"י הרבה אנשים משום כרוכ עם הדרת מלך, דהא אנן קיי"ל כסתם מתני' שם ודלא כראב"י שם, וכמו שפסק הרמב"ם ז"ל בהלכות תמידין [ובליקוטי מהרי"ל הקשה על הא דנהגינן לכבד הוצאה והכנסה לשני בני אדם מהא

סימן לח

מערבית בליל ר"ה ויום הכפורים

י"ט, משום דבזמניהם עדיין היה נוהג המנהג שנהגו בזמן התלמוד להתפלל מעריב תיכף אחר פלג המנחה וכמו שכו' רש"י בריש ברכות, וכ"ש בליל שבת דוודאי צריך להקדימו משום דצריך להוסיף מחול על הקודש. ואכן בכל מועדי קודש דע"פ הרוב צריך שיקדש בלילה ממש כגון בליל א' וליל ב' של פסח, דכוית מצוה צריך שיהא בלילה ממש משום דאיתקש לפסח, ומבואר בד' הפוסקים ז"ל דה"ה כל ד' כוסות צריך שהיא בלילה ממש. וכן בימים אחרונים של פסח משום ספירה תקנו להמשיך במעריבים עד צאת הכוכבים, וכן בליל חג השבועות צריך לקדש בלילה משום תמימות. וכן בליל א' של סוכות משום דילפינן ט"ו ט"ו מחג המצות. וכן בשמיני עצרת דצריך ג"כ לקדש בלילה דמקודם צאת הכוכבים יש חשש לאכול בסוכה בלא ברכה וכמו שמבואר בט"ז בשם המהרש"ל בס"י תרס"ח. וכ"ש בליל

בליקוטי מהרי"ל בהל' ר"ה ז"ל: בק"ק ווירמיישא נוהגין לומר מערבית בלילות ר"ה משא"כ בכמה קהילות ואמר מהרי"ל דתלי באשלי רברבי, דווירמיישא נוהגין אחר הרוקח אשר שם מנותחו כבוד ז"ל ואזיל לטעמיה דכתב דבער"ה מתענין ומשלימין, וע"כ מאריכין במעריב עד חשיכה, ובשאר מקומות נוהגין ע"פ שאר רבותינו דאין משלימין, ואגב שמאריכין בליל ראשון ג"כ עושין בליל שני דיש מתענין נמי בר"ה אם אירע לו תענית חלום. ועוד שלא יבשלו הגשים מבעוד יום ראשון על השני, דלא אמרינן דקדושה אחת הן כי אם לחומרא לכן צריכין גם בר"ה להמתין עד הלילה דווקא כיו"ט דגליות עכ"ל.

ונראה להביא מדבריו ז"ל אלו דעיקר הטעם שישדו הפייטנים הראשונים ז"ל לומר מערבית בליל

ד. הגרי"פ פרלא מיישב דמהרי"ל ג"כ מסיק דאין הלכה כראב"י, אלא דמעיקרא קשיא ליה אמאי באמת לא פסקינן כותיה כיון שמשנתו קב ונקי ותיזן משום שכל זה אמור במשנה ולא כברייתא.
ה. הגרי"פ פרלא מבאר ראית הראשונים דאי קאי רק על המצוה, ולא על המתחיל עצמו, הו"ל לחז"ל למימר מצוה שהתחילו גומרין אותה.

(סק"ז) דהיינו אפילו תפלת ערבית, והטעם משום דהמתחיל במצוה אומרים לו גמור, וצ"ע עלה ס' מעגלי צדק נאלא שבס' מע"צ לא נמצא הטעם משום דהמתחיל במצוה אומרים לו גמור, ולא הדגיש לאיזה תפ"ע כוונתו, והמע"ץ בס' מעגלי צדק יראה מפורש יוצא דהיינו תפ"ע שלאחריו שז"ל בס' מעגלי צדק (ס' ל"ו) שנהגו שהש"ץ שאומר סליחות מתענה בו ביום ומתפלל לפני התיבה שתורת מנחה וערבית עיי"ש, יוצא מסדר התפלות שכוונתו לתפ"ע שלאחריו [וכיוון לזה הא"ר (סקט"ז) מרעת עצמו לפי הטעם משום דהמתחיל במצוה אומרים לו גמור (לשון עתיד), ודין זה תלוי ביומו של בני אדם, לא ביומו של תורה שהוא רק עד צאה"כ, עיי"ל דכיון דהתפלות כנגד תמידים תקנום והלא בקדשים הלילה הולכת אחר היום].

מורה צ"ע טעם המג"א, שבכל בו וד"מ ובס' נוהג כצאן יוסף יוצא שהמנהג הי' שבעל סליחות מתפלל תפ"ע "שמלפניו" [וכן המנהג בכמה ק"ק שש"ץ שעתיד לומר סליחות ביום א' דסליחות מתפלל לפני התיבה תפ"ע דמוצי"ש שלפניו, וכ"ה במנהגי אמסטרדאם ובעלזא], ואילו לטעם המג"א הנ"ל מובן רק לתפ"ע שלאחריו (עיי"ש בהגהות ח"ס, ובשו"ת משפטיק ליעקב ס' נ"א) אבל לאינך טעמא (ע' בדברינו בסימן שלאחר זה) ניתא יותר, ומה שכי"ב המ"ב בשעה"צ (ס"ק כ"ד) דאף לטעם המג"א היינו תפ"ע שלפניו קשה להולמו ולהבינו דהא אכתי לא התחיל בו, ויש לדחוק

ולפרש דאילמלי הי' אחר מתפלל תפ"ע הי' הוא צריך להמשיך ולגמור להתפלל סליחות שחרית ומנחה, שו"ר כזה בס' אדני פז (בחי' שעל השו"ע, ועיי"ש שבימים אלו מדקדיקין יותר (ובזה מירושלמי מה שבמשך כל השנה לא אמרינן שהמתפלל שחרית ידקדק להתפלל גם מנחה וכדומה)).

ודע שהלבוש הזכיר ג"כ הטעם של המתחיל במצוה אומרים לו גמור אבל כתב שהאומר סליחות מתפלל גם "תפלת יוצר באותו היום ותפלת מנחה עיי"ש, יוצא דאילו תפלת ערבית לא שלפניו ולא של אחריו אינו מתפלל וטעמו נראה דבנוגע תפ"ע שלפניו לא שייך לחייבו קודם שעדיין התחיל בהמצוה (של אמירת סליחות) וכן לא תפ"ע שלאחריו כיון שכבר הוא יומא אחרא.

סימן ס"ח

דשאלה - אי בזמן הזה יש להקפיד על המנהג המובא ברמ"א שהמתפלל סליחות יתפלל כל היום לפני התיבה.

תשובה - הגם שיש מקומות שעדיין נוהגין כן אבל במרבית המקומות כבר נתבטל זה המנהג, ויש להם על מה שיסמוכו. כאשר כבר העידו ככה בס' ערוך השלחן (ס"ו) ובמט"א (אלא שיי"מ כוונתו שרק אינו דוחה שאר חיובים כמש"כ בקצה"מ

ססק"ה וע"ו), והטעם י"ל לפי מה שכתב בלבוש טעם למנהג הרמ"א הנ"ל משנו שהמנהג שהש"ץ המתפלל התפלות לפני התיבה מתענה ואם יתפלל הש"ץ הרג"י פלל הימים ויצטרך להתענות בכל הימים האלו יוכבד עליו להתענות בכל יום, ע' פ"ק תקנו שאחר האומר סליחות (ומתענה יתפלל, ועיי"ש בא"ז ובא"ר, וכ"כ טעם זו בס' נוהג כצאן יוסף, וכ"מ מס' מעגל צדק, וממילא בזמנינו שכמעט בטל עני התענות אלו (וביום א' דסליחות ובער" פולם מתענים עכ"פ חצי יום כמו הש"ץ ממילא תו אין טעם להמנהג.

ואף שבמג"א משם ס' מעגלי צד ובביאור הגר"א כתבו טעם אחר להמנהג שהוא משום שהמתחיל במצוה אומרים לו גמור [ע' סוטה (דף יג), ובמ" (פ' נצבים פ"ה) וב"ר (פפ"ה) תנדב" (זוטא פ"ט) וב"ר (פ' ויחי פ"ק) וילקו (פ' מסעי, ס' תשפ"ז) ואין המצוה נקרא אלא על שם הגומרה (מלבד אם הראש אנוס מלגומרה שאז נקראת על ש הראשון עשו"ת מהרי"ץ ח"א ס' קמ"ט) אלא שלא מצאתי טע"ז בס' מעגלי צד שלפניו] וממילא דלא שנה, אלא אף טע"ז לא שייך כל כך בזה"ז שכולם בקיא להתפלל, וכל אחד מתפלל לעצמו, וא הש"ץ עושה מצוה גמורה בידידתו לפ התיבה (והוא רק הגורם שכולם יאמ' קדושה ביחד כאחד).

ומי אנכי לפקפק או לדון על דב קדשם, מ"מ יש לי מקום עיון דבריהם שיש סברא לומר דאדרבה מצ

שו"ת מקדש ישראל
הי"ח ה'תש"ח
מגזרת דזוקאוו"ט
מ"ג"כ ר' יעקב צוז בארצות ס' א"כ"א

אחר מתפלל תפ"ע
 עיך ולגמור להתפלל
 תה, שו"ר. כזה בס'
 גל השו"ע, ועיי"ש
 ן יותר (ובזה מיושב
 השנה לא אמרינן
 ידקדק להתפלל גם
 דומה)).

ג"כ הטעם של
 אומרים לו גמור,
 סליחות מתפלל גם
 זיום ותפלת מנחה
 תפלת ערבית לא
 זריו אינו מתפלל,
 תפ"ע שלפניו לא
 שעדיין התחיל
 סליחות) וכן לא
 שכבר הוא יומא

א.
 *

ז"ח

הזה יש להקפיד
 המובא ברמ"א
 יתפלל כל היום
 יבה.

שיש מקומות
 נוהגין כן אבל
 גבר נתבטל זה
 מה שיסמוכו.
 בס' ערוך השלחן
 וי"מ כוונתו שרק
 כמש"כ בקצה"מ

ססקע"ה וע"ו), והטעם י"ל לפי מה שכתב
 בלבוש טעם למנהג הרמ"א הנ"ל משום
 שהמנהג שהש"ץ המתפלל התפלול לפני
 התיבה מתענה ואם יתפלל הש"ץ הרגיל
 בכל הימים ויצטרך להתענות בכל הימים
 האלו יוכבד עליו להתענות בכל יום, על
 כן תקנו שאחר האומר סליחות (ומתענה)
 יתפלל, ועיי"ש בא"ז ובא"ר, וכ"כ טעם זה
 בס' נוהג כצאן יוסף, וכ"מ מס' מעגלי
 צדק, וממילא בזמנינו שכמעט בטל ענין
 תעניתים אלו (וביום א' דסליחות ובער"ה
 כולם מתענים עכ"פ חצי יום כמו הש"ץ)
 ממילא תו אין טעם להמנהג.

ואף שבמג"א משם ס' מעגלי צדק
 ובביאור הגר"א כתבו טעם אחר
 להמנהג שהוא משום שהמתחיל במצוה
 אומרים לו גמור [ע' סוטה (דף יג), ובמ"ר
 (פ' נצבים פ"ה) וב"ר (פפ"ה) תנר"ב א
 (זוטא פ"ט) וב"ר (פ' ויחי פ"ק) וילקוט
 (פ' מסעי, ס' תשפ"ו) ואין המצוה נקראת
 אלא על שם הגומרה (מלבד אם הראשון
 אנוס מלגומרה שאז נקראת על שם
 הראשון עשו"ת מהרי"ץ ח"א ס' קמ"ט)]
 (אלא שלא מצאתי טע"ז בס' מעגלי צדק
 שלפנינו) וממילא דלא שנא, אלא אף טעם
 זה לא שייך כל כך בזה"ז שכולם בקיאים
 להתפלל, וכל אחד מתפלל לעצמו, ואין
 הש"ץ עושה מצוה גמורה בירידתו לפני
 התיבה (והוא רק הגורם שכולם יאמרו
 קדושה ביחד כאחד).

ומי אנכי לפקפק או לדון על דברי
 קדשם, מ"מ יש לי מקום עיון על
 דבריהם שיש סברא לומר דאדרבה מצוה

לחלק המצוות לשנים, וחיילי מהמבואר
 במס' ר"ה (דף לב:) שהיה שני שליחי
 ציבור אחד לתפלת שחרית ואחד לתפלת
 מוספין, ולא אמרינן שמי שמתפלל שחרית
 יצטרך להתפלל מוסף משום דהמתחיל
 במצוה אומרים לו גמור, ועוד צ"ע
 מהמבואר בשו"ע או"ח (ס' קמ"ז)
 דהש"ץ אינו יכול למחות באחר לילך
 הוצאה והכנסה ואינו יכול לטעון
 שהמתחיל במצוה אומרים לו גמור (שזה
 מצוה נפרד) וממילא נמי שאין לו טענה
 להיות קורא בתורה [ואף שבס' מקור חיים
 (להחור"י) שם כ' שמי שיש לו הוצאה יחנו
 לו הכנסת שס"ת דהמתחיל במצוה
 אומרים לו גמור, צ"ל משום דהוצאה
 והכנסה חדא ומעיין מצוה אחת הוא,
 ובאמת יש מקומות שאינן מדקדקין בזה
 שמי שעושה הוצאה יעשה ג"כ הכנסה, ע'
 ס' קצות השלחן], ועוד יותר מבואר שם
 שאף שמכרו גלילה יכול אחר להושיט לו
 המעיל ואין הגולל יכול למחות בו והטעם
 שם בכיאר הגר"א משום דברוב עם
 הדרת מלך [והמקור לזה נראה ממס' סוכה
 (דף נב טו"ב) דפר נקרב בכ"ד כהנים
 משום ברב עם הדרת מלך, וכע"ז במס'
 פסחים (דף סד:), פרש"י ברב עם הדרת
 מלך שהיו כולן עסוקין בעבודה], וכ"ה
 ברע"ב (פ"ב דמס' יומא מ"ד), והלום יצא
 לאור שו"ת רבי משה פרובינצאלו ושם
 (בס' י"ט) כ' דמוטב להוריד ש"ץ מיוחד
 לכל תפלה ותפלה (בר"ה ויוכ"פ) משום
 ברב עם הדרת מלך (לא שש"ץ אחד
 יתפלל כל התפלות, כמו לענין קרבנות
 והא תפלות כנגד תמידין תקנום), ועמג"א

(סי' תקצ"ב סק"ז), הרי אדרבה חזינן ענין לחלק המצוה, ועכצ"ל דמאחר שתפלה וקרה"ת שני מצוות הן לא שייך לומר שמי שהתחיל בהראשון יש לו זכיה בהשני, א"כ אם דבקה"ת שתקנהו "בתוך" תפלת שחרית (קודם קריש תתקבל) הדין כן, כל שכן דמסליחות ושחרית דשני מצוות הן, אדרבה אולי מצוה לחלקן לשנים משום כרב עם הדרת מלך.

ויותר מזה מבואר באחרונים בשו"ע לקמן סי' תקפ"ה (ס"ג) על מה שבי' הרמ"א דהתוקע תקיעות דמיושב הוא יתקע תקיעות דמעומד משום שהמתחיל במצוה אומרים לו גמור, כי שם בטו"ז דהמנהג בכמ"ק לחלק התקיעות ואין חוששים להני"ל משום שבנ"י מחבבים המצוות וכל אחד רוצה ליטול חלק כדי לקבל שכר (ונפסקה בפוסקים להלכה), ובעצם כן הוא דעת הטור שם [ובאמת גם בסי' מקו"ח הנ"ל כי במקום שיש מנהג שהכנסה ילך אחר אין לבעל הוצאה טענה בו].

וכן אצל ברית מילה ה"י המנהג בכמ"ק שה"י מחלקין המצוה, שנתנו החיתוך לא' והפריעה לאחר נויש שאף בשבת עשו כן ע' בדברינו בשו"ת נשמת שבת חלק ו' מזה [ועשו"ת פרי השדה (ח"ד סי' ל"ז) ושו"ת מהר"ם בריסק (ח"א סי' י"ב, וח"ב סי' ה') שהוא משום כרב עם הדרת מלך, וע' בהגהות היעב"ץ עמ"ס שבת (דף קלו:)] בטעם המנהג שמכבדין לאחר לומר את ברכת המילה (אשר קידש ידך מבטן וכי' לא המוהל דוקא, כדי לזכות לרבים במצוות.

עוד צ"ע דא"כ גם בכל השנה יקפידו שמי שמתפלל שחרית יתפלל מנחה וכו', ואין לחלק דדוקא בימי הדין חוששים להא דהמתחיל אומרים לו גמור. שלא יבוא לידי סכנה ועונש (ע' סוטה דף י"ג) דהלא ההוא דסי' תקפ"ה הוא ג"כ ביום הדין.

שו"ר בא"ר שכבר העיר לפקפק על המנהג מההוא דסי' תקפ"ה הנ"ל והלום מצאתי את שאהבה נפשי בשו"ת בנין שלמה (סי' ל"ז) שהעמיק הרחיב בזה, והק' על המג"א דמה שייכות ח"א לחברתה דהכי בעלמא המתפלל שחרית יצטרך להתפלל מוסף ומנחה, דדוקא במצוה אחת שייך כלל הנ"ל, כל שכן סליחות, ומביא ממס' יומא (דף כו) בעבודת המקדש שה"י מחלקים העבודה משום ברוב עם הדרת מלך אף שהוא חד מצוה, וכתב שם לחלק דרק במצוה פרטיות שמקיים לעצמו אמרינן כנ"ל, לא במצוה שנעשית ברבים להוציא הרבים ידי חובתן, שם אדרבה צריך לחלקה [ועיי"ש שהמציא טעם חדש למנהג הרמ"א, מפני שלא ה"י בני הציבור רוצים לירד לפני התיבה לאמירת סליחות על כן נתנו להם לפיצוי גם שאר התפלות, ולפי זה חידש שם דדבר זה לא שייך א"כ יאמר סליחות בכל הימים לא כמו האידנא שבכל יום אומר אחר, ועוד שלא שייך הקפידה בזה"ז שכל הציבור אומרים לעצמם והש"ץ רק מתחיל ומסיים עי"ש, וטעמו דחוק מאוד, וצ"ע שלא הביא טעם הלבוש הנ"ל שהוא מילתא בטעמא, וע' מה שכתבנו בשו"ת ויברך דוד (ח"ב קו') נחמת

שה"י ל"ח, ובסי' נשמת ישראל ח"ב ל"ב מענין להתפלל לפני התיבה אשה וכו' לציון, ומשם ואילך יעבור שג' מצד המתחיל במצוה אומרים גמור.

ובקונטרס שערי אברהם שבסוף ברית אבות (אות ח') רש"י לחלק דבמצוה הרמי עליה דידיה לניכובא שיגמרנו בעצמו, אבל ב' המשותפת עם אחרים כבעל תפלה תוקע, הוא רק ענין לכתחלה שהמ יגמרו, וגם תלוי במנהגא, וע"ע ב' שאול (יו"ד סי' שע"ו).

הא"ל יש לומר דאף להרמ"א כיבוד מותר לשלוח ש"ץ להתפלל, והוא לפי מה שכתבו אחרונים במי שיש לו תינוק למול יכול למול בעצמו) שכתב הש"ך השאי למסור את המילה לאיש אחר המצוה בו יותר מבשלוחו, דמ"מ כיבוד שפיר דמי למוסרו לאחר למו המנהג לכבוד אנשים גדולים למו שיקבעו לו את המזוזות על תדרי אף שבעלמא מצוה בו יותר מב והטעם משום שאז אינו זלזול ל [וע' בדברינו בשו"ת ויברך דוד ד א"ב, ע' ל"ח בזה], וכמו כן נמי בו וממילא יתיישב הרבה מהקושיו דתלוי אם הוא בדרך כיבוד או

[ובענין המתחיל במצוה אומר גמור ע' בסי' בשבילי (ח"ב ע' קכ"א) שהאריך, וש קמ"ט) מביא משם התשב"ץ אירוסין יהיו עדי כתובה מדאית

בל השנה יקפידו ורית יתפלל מנחה בימי הדין חוששין לו גמור שלא ע' סוטה דף י"ג) ה הוא ג"כ ביום

עיר לפקפק על ס' תקפ"ה הנ"ל, בה נפשי בשו"ת שהעמיק הרחיב מה שייכות חדא המתפלל שחרית ומנחה, דדוקא הנ"ל, כל שכן יומא (דף כו) מחלקים העבודה לך אף שהוא חד לק דרק במצוה אמרינן כנ"ל, לא הוציא הרבים ידי לחלקה ועיי"ש הג הרמ"א, מפני יצים לירד לפני על כן נתנו להם ולפי זה חידש י"כ יאמר סליחות וידנא שבכל יום שייך הקפידה אומרים לעצמם ע"ש, וטעמו ביא טעם הלבוש זעמא], וע' מה (ח"ב קו' נחמת

שרה ס' ל"ח, ובס' נשמת ישראל ח"ב ס' ל"ב) מענין להתפלל לפני התיבה עד אשרי ובה לציון, ומשם ואילך יעבור ש"ץ שני מצד המתחיל במצוה אומרים לו גמור.

ובקונטרס שערי אברהם שבסוף ספר ברית אבות (אות ח') ראיתי שכי' לחלק דבמצוה הרמי עליה דידיה הוא לעיכובא שיגרנו בעצמו, אבל במצוה המשותפת עם אחרים כבעל תפלה ובעל תוקע הוא רק ענין לכתחלה שהמתחיל יגרנו, וגם תלוי במנהגא, וע"ע בס' יד שאול (יר"ד ס' שע"ו).

ואולי יש לומר דאף להרמ"א בדרך כיבוד מותר לשלוח ש"ץ שני להתפלל, והוא לפי מה שכתבו כמה אחרונים כמי שיש לו תינוק למול (והוא יכול למול בעצמו) שכתב הש"ך שאינו רשאי למסור את המילה לאיש אחר משום דמצוה בו יותר מבשלוחו, דמ"מ בדרך כיבוד שפיר דמי למוסרו לאחר למול (וכן המנהג לכבד אנשים גדולים וצדיקים שיקבעו לו את המזוונות על חדרי ביתו, אף שבעלמא מצוה בו יותר מבשלוחו) והטעם משום שאז אינו זלזול להמצוה [וע' בדברינו בשו"ת ויברך דוד ח"א ס' א-ב, ע' ל"ח בזה], וכמו כן נמי בנידונינו, וממילא יתיישב הרבה מהקושיות הנ"ל דתלוי אם הוא בדרך כיבוד או לא.

[ובענין המתחיל במצוה אומרים לו גמור ע' בס' בשבילי ההלכה (ח"ב ע' קכ"א) שהאריך, ושם (בע' קמ"ט) מביא משם התשב"ץ שעדי אירוסין יהיו עדי כתובה מדאיתעבד בה

חדא מצוה יתעבד בה "עוד" מצוה, ולק"א מטעם המתחיל במצוה אומרים לו "גמור".]

ובעיקר הדבר נראה דאף להסוברים דבעל הסליחות ג"כ יש לו להתפלל לפני התיבה את תפלות היום היינו כשמתפלל עם אותו המנין שאומר עמהם סליחות, לא כשאח"כ מתפלל במנין אנשים אחרים לאחר שהראשונים כבר חלפו והלכו להם (או כשהוא מתאחר להתפלל).

ובאמת ראיתי במחזור דברי יואל (ר"ה אות ט"ז) שמרן זי"ע לא התפלל לא תפ"ע דמוצ"ש ולא תפלת שחרית, וכן מביא בס' דרכי חיים ושלום (אות תש"א) שכ"ג נהג הגה"ק בעל מנח"א ז"ל.

סימן ס"ט

שאלה - במקומות שנוהגין כהרמ"א מהו כשיש שם אבל שבתוך יב"ח שרוצה לעבור לפני התיבה, ומהו כשיש שם בעל יארציי"ט.

תשובה - בעל יא"צ מתפלל, ולהמנהג כהיום גם אבל יתפלל (במקומות שאבל מתפלל בימי סליחות). במג"א איתא דמי שאמר הסליחות הוא דוחה אף לאבל ולבעל יארציי"ט בו ביום, דענין המתחיל במצוה אומרים לו גמור דוחה למי שעדיף מיניה, וציון לסי' נ"ה, ופי' במחצית השקל דשם